

ISSN 0350–185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXI, СВ. 3–4

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горјан-Премк, др Рајна Драгићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина Ј. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Слободан Реметић, др Живојин Сјанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викјор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД

2015

ISSN 0350-185x, LXXI, св. 3–4 (2015)

UDK: 811.163.41'367.335.4

COBISS.SR-ID 218551052

DOI: 10.2298/JFI1504203A

Примљено: 26. маја 2015.

Прихваћено: 10. јуна 2015.

Оригинални научни рад

МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српски језик и лингвистику

ДОПУНСКА РЕЧЕНИЦА УЗ КАУЗАТИВНО-МАНИПУЛАТИВНЕ ГЛАГОЛЕ**

У раду се наводе и тумаче кључна структурна и семантичка обележја допунских реченица које имају функцију објекта, директног или индиректног, уз један тип каузативних глагола – каузативно-манипулативне. С обзиром на то да је у литератури у више наврата указивано на структурна обележја допунских реченица, тежиште рада усмерено је на то да се истакне значењска поливалентност овог реченичног типа, као и зависност реализованог значења реченице од типа регенса, у овом случају глагола.

Кључне речи: српски језик, синтакса, сложена реченица, каузативни глаголи, допунска реченица, структурне одлике, значење.

1. Допунска реченица у систему зависних реченица

Допунском реченицом се означава реченични тип депенденса који се у одговарајућу управну реченицу укључује посредством јакe лексичке или категоријалне реакције регенса – превасходно глагола, именице или придева. Овај тип зависне реченице се, дакле, валенцијски непосредно супротставља додатним реченицама, које се по традицији разврставају међу одредбене – прилошке или пак атрибутске (СТЕВАНОВИЋ 1979³: 819; СТАНОЛЧИЋ–ПОПОВИЋ–МИЦИЋ 1989: 288). Поменута валенцијска класификација темељи се на двојству,

---

* milivoj.alanovic@sbb.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178004 под називом *Стандардни српски језик – синтаксичка, семантичка и прагматичка исцртавања*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

фундаменталном и нарочито разрађиваном у оквиру теорије валентности и депенденцијалне граматике, према којем се сви зависни реченични и синтагматски чланови деле у две класе – допуне и додатке (MRAZOVIĆ 2009: 38), већ према типу и ‘чврстини’ везе са регенсом, на чему се и заснива став да су комплементизација и детерминација два главна синтаксичка поступка повезивања зависних синтаксичких јединица са одговарајућим управним (Ружић 2006а: 60; Ружић 2007: 330). О недостацима овога дихотомног односа и даље се води дискусија, нарочито међу депенденцијалистима (уп. ÅGEL 2000), али је сасвим јасно да допунски или додатни карактер реченице проистиче из њених супститутивних способности (MRAZOVIĆ 1985: 206; MRAZOVIĆ 2009: 572), тј. могућности да неку морфосинтаксичку јединицу замењује (субјекат, објекат, предикатив, адвербијал или атрибут), при чему може бити реч о испустивом или обавезном, те формално предодређеном или непредодређеном члану реченице или синтагме (Алановић 2012: 160). Недостатак валенцијски мотивисане класификације зависних реченица тиче се, пре свега, чињенице да се у функцији допуне могу појавити и неке прилошке реченице, нпр. поредбене типа *Изгледа као да ДАНИМА НИЈЕ СПАВАО*, што донекле ограничава доследност валенцијског критеријума као модела класификације хипотаксичких јединица, премда је данас сасвим уобичајен у многим граматичким системима и традицијама (нпр. GIVÒN 2001; ENGEL 2009; MRAZOVIĆ 2009; EISENBERG 2013).

Валенцијски статус, међутим, није једини класификациони критеријум којем се допунске реченице подвргавају. То су још и синтаксичка функција и значење.

1.1. Допунске реченице, тако, у односу на свој регенс остварују функцију субјекта, објекта, предикатива или допунског атрибута, те не чуди што се о њима говори као о конституентским реченицама, при чему се нарочито има у виду да стоје у алтернацији са најважнијим зависним реченичним члановима – субјектом и објектом. Последње обележје је послужило бројним истраживачима да се дате реченице класификују управо с обзиром на критеријум реченичне функције коју деле са одговарајућим морфосинтаксичким корелатом, разврставајући их тако међу субјекатске, објекатске, атрибутске или предикативне (ПРАЊКОВИЋ 1985: 59; MINOVIĆ 1987: 89–92; SILIĆ–PRANJKOVIĆ 2007: 330–332; ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 493). Иако је овакав приступ крајње логичан јер је функционално, тј. синтаксички мотивисан, он ипак не обезбеђује обједињавање функционално различитих реченичних типова у један заједнички или општи. Проблем је још већи

ако се узме у обзир чињеница да се једна реченица уз исти глагол може појавити и као субјекат и као објекат – у зависности од дијатетичког облика у којем је реализован, нпр.: *Причају да се УДАЈЕШ* и *Прича се да се УДАЈЕШ*.

1.2. У семантички мотивисаним класификацијама се, с друге стране, инсистира на изричним реченицама (СТЕВАНОВИЋ 1979³: 825; РОРОВИЋ 1983: 59; СТАНОЛЧИЋ–ПОПОВИЋ–МИЦИЋ 1989: 290), што је, без обзира на ‘традиционалност’ термина и његов релативно ограничен појмовни садржај, јер предвиђа тип регенса а не значење депенденса (тј. примарно се односи на објекте комуникативних и когнитивних радњи), сасвим оправдано јер се и прилошке реченице класификују с обзиром на значење, при чему изричност, будући да се не изводи из значења одговарајуће морфосинтаксичке јединице, остаје категоријално-семантички недовољно одређено. Ипак, управо значење – изрицање, излагање или експозиција садржаја ситуације (тј. експликација пропозитивног садржаја [Ружић 2006а: 63]), омогућује супротстављање овога типа реченице свим другим зависним реченицама понаособ, што је немала предност семантичког класификационог критеријума у односу на друга два.

1.3. Без обзира на недостатке и недоследности поменутих класификационих критеријума, зависна реченица уз каузативно-манипулативне глаголе може се ипак једнозначно одредити – она има функцију објекта, директног или индиректног, те је на основу овог граматичког обележја њен допунски карактер неупитан. Међутим, говорити само о објекатској реченици неадекватна је граматичка рестрикција, којој не подлежу примери када је допунска реченица корелат директног објекта и када алтернира са субјектом пасивне реченице (нпр. *Омогућио нам је да СТУДИРАМО* и *Омогућено нам је да СТУДИРАМО*). Будући да се иста реченица може реализовати и као субјекат и као директни објекат, овај реченични тип стога одређујемо валенцијски а не синтаксички. С друге стране, с обзиром на то да циљ рада није да се прецизније дефинише изрично значење, као ни да се одреди његов денотативни оквир, експлицитно категоризовање допунских реченица као изричних у овом раду остављамо по страни.

На основу свега реченога, очито је да овим радом пред себе постављамо релативно скроман циљ, а то је да укажемо на структурно-семантичке одлике допунских реченица које уведо каузативно-манипулативни глаголи, што претпоставља приступ којим се утврђује инвентар везничких средстава, темпорална парадигма, али и спе-

цифично значење дате зависне реченице. Пре тога, међутим, чини се сасвим оправданим, можда и неопходним, дефинисати појам каузативности, нарочито у односу на каузалност, те указати на главне типове и категоријална обележја каузативних глагола, нарочито зато што се способност увођења реченичног типа објекта појављује као диференцијално обележје на основу ког се каузативни глаголи могу поделити у две групе: каузативно-манипулативне и каузативно-трансформативне (уп. АЛАНОВИЋ 2011).

2. Каузалност и каузативност

Категоријални комплекс каузалности укључује различите лексичке, морфосинтаксичке и синтаксичке јединице које изражавају узрочну компоненту какве ситуације (КОВАЏЕВИЋ 1988: 19–21; ПИПЕР 2005: 792–793). Зато се за ову категорију у функционално мотивисаним приступима наводи да конституише семантичко поље са једним центром и разуђеном периферијом, коју чине категорије кондиционалности, финалности и концесивности (ПИПЕР 2005: 786). Каузативношћу се, с друге стране, не изражава посебан семантички тип каузалности, она представља само специфичан вид граматикализације узрочног чиниоца ситуације. Наиме, у виду начела се може рећи да се језичке јединице са узрочним значењем, нарочито оне морфосинтаксичке и синтаксичке, формализују на нивоу периферних реченичних конституената (тј. каузалних адвербијала), док се каузативима, како лексичким тако и граматичким, појам у функцији каузатора доследно појављује на позицији граматичког субјекта као централне граматичке теме.

Каузативност се, у најкраћем, може дефинисати као остваривање задатог резултата циљноусмереним човековим деловањем на неки предмет или лице (ЗОЛотова 2003: 167), односно као „прелазност неке глаголске радње на неки објекат, као и свјесно вршење те радње“ (БАТИСТИЋ 1978: 75),¹ што сугерише да је за каузацију кључан однос каузатор – објекат каузације, облик граматикализације овога односа, односно инхерентна обележја у ситуацију укључених појмова (или актаната). Зато се у улози идеалног каузатора појављује

---

¹ Т. Батистић примећује да, иако је идеално да субјекат каузативних глагола има обележје живо, то не мора бити тако (БАТИСТИЋ 1978: 84). На субјекатској се позицији у таквим примерима обично налазе именице којима се означавају какви процеси, емоције итд.: *Његова изјава ју је повредила.*

човек за кога је у реченици резервисана позиција граматичког субјекта. Друго, поменуте дефиниције с правом претпостављају прелазност каузативних глагола као њихово кључно категоријално обележје, будући да је у ситуацију неизоставно укључен и објекат каузације који се појављује на позицији граматичког објекта – директног или индиректног. Ипак, наведене дефиниције захтевају и неколике корекције. Наиме, иако то није типично, каузативност се односи и на својства не-лица у чијој сфери лежи одговорност за новонастале промене, процесе или поступке других појмова (нпр. *Та љажа нас је одушевила*). Осим тога, не сме се изгубити из вида ни чињеница да једна цела класа каузативних глагола (мислимо управо на каузативно-манипулативне) везује два објекта (нпр. *најћерајши некога на нешићо, омогућити некоме нешићо, убедити некога у нешићо*), што, истина, само модификује, или усложњава, концепт њихове прелазности али и истиче полиагентивни карактер узрочно-последичног ланца који каузативни глагол денотира.

Без обзира на наведене варијације, неспоран је полисубјекатски (у интерперсоналним релацијама и полиагентивни) и полипропозициони карактер каузативних конструкција (ЗОЛОВОА 2003: 155), а то подразумева да су барем два појма, односно ситуације које се за њих везују, у узрочно-последичној вези. Иако су и реченице са каузалним конструкцијама у основи полипропозиционе, тј. базично двореченичне, каузативне конструкције су, за разлику од њих, лексичкограматички деривати, при чему је непосредан резултат овог вида граматичке или актантне деривације увођење новог учесника (или актанта) у функцији објекта каузације, који се, сасвим очекивано, распоређује на позицију граматичког објекта, нпр.: *шећити – шећити некога*.

У генеративном теоријско-методолошком приступу, деривација каузативних глагола се објашњава као резултат подизања дубинског предиката (PR – Predicate Raising), што се доводи у непосредну везу са базичном двопрпозиционом, односно двореченичном структуром из које је она површинска деривирана (AISSEN 1979). Двореченична структура PR-каузатива заснива се на правилу брисања еквивалентних аргумената под субјекатском контролом (Equi-NP-Deletion [AISSEN 1979: 92–94]),² што се у основи своди на следеће: субјекат последичног пропозиционог садржаја у исто време је и објекат ка-

² Ово се правило везује за случајеве кореференције између субјекта допунске реченице и објекта управног глагола, нпр. у *Иван је омогућио Ани да ДОЂЕ НА ВРЕМЕ* (МОСКОВЉЕВИЋ 1998: 132).

узалног пропозиционог садржаја, који се може свести на општекаузални оператор – ‘узроковати’ или енг. ‘cause’. На основу реченога се види, дакле, да се каузативни глаголи генеришу из дубинске структуре у којој елемент ‘cause’ повезује име лица или целу пропозицију са другом, последичном пропозицијом (АРУТЈУНОВА 2003³: 167).

Ваља приметити да компонента ‘cause’ може бити део лексичке структуре каузативног глагола или пак лексички самостално изражена – глаголом оператором у функцији вербализатора који непосредно успоставља корелацију са каузирајућом ситуацијом (ПРОСВИРИНА 1983: 85). Стога и разликујемо лексичке и граматичке каузативе: *унсрећиџи – учиниџи несрећним* итд.

Иако начин генерисања каузативних глагола и конструкција недвосмислено потврђује њихов полисубјекатски и полипредикатски карактер, то, међутим, не значи да у реченици коју конституишу постоје два субјекта и два предиката, барем не у оној простој. Наиме, превођење базичног (или дубинског) двопрпозиционог модела у једнопредикатски у основи се темељи на два комплементарна принципа – на усложњавању семантичких улога и на функционалној конверзији базичних конституената. Усложњавање семантичких улога подразумева да један актант преузима, или носи, две улоге, често несродне, што је типично за објекат каузативног глагола који именује објекат каузације, односно агенс последичне радње (тј. субагенса). Зато се овај објекат и назива субагентивним (АЛАНОВИЋ 2011: 186). С друге стране, функционална конверзија почива на трансформацији пропозиционог предиката у други објекат каузативног глагола, који стога називамо пропозиционим или субпредикатским објектом (АЛАНОВИЋ 2011: 189). Формално усложњавање семантичких улога и њихово везивање за једно лице и једну синтаксичку позицију резултат је, напоменули смо напред, начина генерисања каузативних глагола и конструкција, које зато Г. Золотова и назива реченичним ‘компликаторима’ (ЗОЛотова 2003: 167). С друге стране, појава морфосинтаксичког корелата пропозиционог предиката доводи се у везу са двоагентивношћу каузативне конструкције.

Двоагентивне каузативне конструкције могуће су само у случају релације типа лице–лице (ШУстова 2006: 114). Т. Батистић истиче да двоагентивни каузативи обезбеђују промоцију објекта каузације за агенс последичне радње (БАТИСТИЋ 1978: 76), што се, разуме се, не односи на предмете као објекте каузације (нпр. двоагентивни: *Омогућило нам је да седнемо* и једноагентивни: *Окречио је собу*). Тако се, на пример, компонентијалном анализом у семантичком садржају

глагола *храний̄и* могу издвојити два предиката – ‘давати храну’ и ‘узимати храну’, при чему се у свакој фази као агенс појављује друго лице (АРУТЈОНОВА 2003³: 170–171), једно које даје храну и друго које узима храну.

Управо се на основу категоријалне еквиваленције (лице–лице) или нееквиваленције актаната (лице–предмет) каузативне конструкције и могу класификовати (АРУТЈОНОВА 2003³: 170), јер се у првом случају као ефекат каузације добија манипулација лица а у другом трансформација објекта каузације. Трансформативна оријентација каузације, или трансформативност, подразумева промену квалитативних и квантитативних својстава објекта каузације (нпр. *разбий̄и јаја; исећӣи њор̄иу*), док манипулативна оријентација предвиђа каузацију радње или стања у сфери другог лица (нпр. *присилий̄и кога на ш̄ио; убедий̄и кога у ш̄ио; увредий̄и кога*).

Разлика између трансформативне и манипулативне оријентације каузације очитује се и у базичној валентности каузативног глагола, при чему су каузативно-манипулативни глаголи редовно тровалентни, тј. двообјекатски, те укључују два објекта – један који означава објекат каузације (i) и други ефекат каузације (ii): *най̄ерай̄и некога; на неш̄ио_{ii}; с̄иречий̄и некога; у нечему_{ii}; омогућий̄и некоме; неш̄ио_{ii}* итд. Изузетак од овог правила чине каузативно-афективни и каузативно-ситуативни глаголи типа *увредий̄и* и *увес̄и*, а разлог за ово одступање тиче се њиховог лексичког значења. Наиме, будући да глаголи *увредий̄и* и *увес̄и* означавају управо непосредан ефекат каузације, стога се за њих ни не може везати објекатска допуна пропозиционог или субпредикатског типа.

2.1. Пропозиционим и субпредикатским објектима сматрамо допуне које су непосредни експоненти целе последичне пропозиције или само њенога предиката, што омогућује њихову конверзију одговарајућом реченицом. Ово граматичко правило је типично за следеће каузативно-манипулативне глаголе:³

- (а) принудне глаголе типа *изнудий̄и, нај̄ерай̄и*,⁴ *й̄риморай̄и, й̄ринудий̄и, й̄рисилий̄и* и сл.;

³ Овде се ослањамо на класификације дате у Ружић 2006б и Алановић 2011.

⁴ Овај се глагол, као резултат семантичког варирања (ГОРТАН-ПРЕМК 1993: 25), најчешће појављује у функцији општепринудног оператора, што је пример семантичке деривације. Његова базична семантика, међутим, указује да се радња супситуације оствари као кретање субагенса, што је типично за глаголе *ис̄иерай̄и, ой̄ерай̄и* и сл.: Натерам свиње у воће. Вес. РСМ 3: 637.

- (б) статуснотрансформативне глаголе, а међу њима и аксесивне, типа *ангажоваӣи*, *изабраӣи*, *именоваӣи*, *одредӣи*, *унајмӣи* итд.;
- (в) општепермисивне глаголе типа *омогӯӣи*, *онеомогӯӣи*, *сӣречиӣи* и сл.;
- (г) асистивно-опстантивне глаголе типа *йомо̄ћи*, *одмо̄ћи*, *задржаӣи*, *заусйавӣи*, *засмеӣаӣи*, *омесӣи*, *ограничӣи* итд.;
- (д) инструктивне глаголе, а међу њима и едукативне, хабитуалне и дехабитуалне, типа *васӣӣаӣи*, *вежбаӣи*, *навикнӯи*, *објаснӣи*, *образложӣи*, *образоваӣи*, *обучӣи*, *одвикнӯи*, *одучӣи*, *осйособӣи*, *йодучӣи*, *йрӣйремӣи*, *йро̄йшумачӣи*, *сӣремачӣи*, *йренираӣи*, *йшумачӣи*, *учӣи* и сл.;⁵
- (ђ) пронунтивне глаголе типа *извес̄ӣӣи*, *информисаӣи*, *јавӣи*, *лагаӣи*, *обавесӣӣи*, *обзнанӣи*, *објавӣи*, *обманӯи*, *огласӣи*, *одаӣи*, *о̄йкрӣи*, *йоручӣи*, *йрӣја̀вӣи*, *разгласӣи*, *сао̄ӣӣӣӣи*, *слагаӣи*, *й̄а̀јӣи*, *й̄озорӣи* и др.;
- (е) директивне глаголе који се могу разврстати у неколико група:
– ординативне: *зайоведӣи*, *командоваӣи*, *наложиӣи*, *наредӣи*, *обавезаӣи* и сл.;
- ауторизационо-прохибитивне: *благословӣи*,⁶ *дозволӣи*, *до̄йусӣӣи*, *забра̄нӣи*, *овлас̄ӣӣи*, *одобрӣи* и сл.;
- прескриптивне: *досудӣи*, *казнӣи*, *одредӣи*, *осудӣи*, *йро̄йсачӣи* и сл.;
- (ж) стимулативно-иницијативне глаголе, а међу њима и дестимулативне, типа *бодрӣи*, *деморалисаӣи*, *дес̄ӣӣмулисачӣи*, *молӣи*, *навесӣи*, *навра̄ӣӣӣи*, *наговорӣи*, *надахнӯи*, *нудӣи*, *нука̄ӣи/нӯйка̄ӣи*, *обесхрабрӣи*, *одвра̄ӣӣӣи*, *одговорӣи*, *охрабрӣи*, *йодбос̄ӣи*, *йодбуний̄и*, *йодс̄ӣа̀ћи*, *йодс̄ӣрекнӯи*, *йоколебаӣи*, *йосавейоваӣи*, *йо̄йакнӯи*, *йрӣволе̄ӣи*, *йрӣдобиӣи*, *йримачӣӣи*, *йредложиӣи*, *йрейоручӣи*, *разуверӣи*, *савейоваӣи*, *с̄ӣимулисачӣи*, *сугерисачӣи*, *йера̄ӣи*, *храбрӣи*, *убедӣи*, *уверӣи* и сл.

⁵ Премда се неки од наведених глагола, нпр. *објаснӣи*, с обзиром на истинитост онога што се њима саопштава могу сматрати нефактивним, тј. да се појављују како у фактивној тако и у контрафактивној употреби (СААВЕДРА 1992: 210), критеријум фактивности за класификацију инструктивних глагола није релевантан.

⁶ Овај се глагол у свом примарном значењу употребљава у религијском дискурсу, али се као секундарно наводи значење „пристати на нешто, сагласити се са нечим, допустити“ (РСАНУ 1: 620).

Наведени каузативни глаголи, иако разврстани према значењском критеријуму у различите лексичко-семантичке групе и подгрупе, имају једну заједничку особину, а то је да конституишу тровалентни модел реченице: $\text{Subj}_{\text{kauz}} + \text{V} + \text{Obj1}_{\text{Subag}} + \text{Obj2}_{\text{Subpred}}$. За објекат каузације смо већ рекли да у датом двопрпозиционом моделу остварује две улоге – објекта каузације и агенса последичне радње ($\text{Obj1}_{\text{Subag}}$), док је одлика субпредикатског објекта ($\text{Obj2}_{\text{Subpred}}$), који је непосредно или посредно експонент предиката последичне пропозиције (нпр. *Забранио ми је слајкише*, где реконструирамо узрочно-последични ланац: ‘causa’ → он не једе слаткише), способност замене зависном реченицом (нпр. *омогућити некоме нешто/да учини нешто* и *најерати некога на нешто/да учини нешто*).

Ако се осврнемо на значење ових објекатских допуна, приметно је да се њима идентификују централни чланови последичне пропозиције, и то њен субјекат и предикат, евентуално неки други члан глаголског израза који стоји у асоцијативној вези са пропозиционим предикатом (нпр. *забранио некоме слајкише* → *забранио некоме да једе слаткише*).

- (1) *Најерао га је на признање*: ‘causa’ → он је признао
- (2) *Омогућује му приступити архиви*: ‘causa’ → он приступа архиви
- (3) *Поможе јој у изради пројекта*: ‘causa’ → она израђује пројекат
- (4) *Дозволио им је искрцавање*: ‘causa’ → они [могу да] се искрцавају

Наведена конкуренција облика резултат је синтаксичке и семантичке валентности управног глагола која регулише еквиваленцију између морфосинтаксичких и одговарајућих хипотаксичких јединица. Стога је за утврђивање синтаксичко-семантичких својстава допунске реченице важно установити следеће:

- (а) значење управног глагола,
- (б) тип корелативне морфосинтаксичке јединице,
- (в) кореференцијални домен субјекта допунске реченице,
- (г) везничка средства и
- (д) темпоралну парадигму.

3. Семантичке одлике допунске реченице

Премда допунска реченица уз каузативно-манипулативне глаголе има функцију објекта, евентуално субјекта у случају пасивизације управног глагола, то не значи да је њено значење у сфери пацијативности или агентивности, што су категорије у основи неспојиве са реченичношћу. Шта стога значи овај тип допунске реченице?

У уводном делу смо рекли да каузативни глаголи реферишу о каквој узрочно-последичној вези, при чему је узрочни чинилац на позицији субјекта, док је, следствено томе, последица смештена на позицији објекта, рекли смо, субпредикатског или пропозиционог типа. Стога и одговарајућа допунска реченица изражава последицу, стварну или могућу, насталу као резултат каузације, што, међутим, не треба да наведе на закључак да је реч о последичној реченици, што и следеће трансформације потврђују:

- (5) *Све је научио ТАКО ДА ЂЕ СИГУРНО ПОЛОЖИТИ.* → *Сигурно ће њоложити ЈЕР ЈЕ СВЕ НАУЧИО.*
 (6) *Наиџерао га је ДА СВЕ ПОЈЕДЕ.* → *Све је њојео ЈЕР ГА ЈЕ НАТЕРАО НА ТО.*

Пример (5) илуструје регуларну структурно-семантичку алтернацију комплекса са узрочном и последичном реченицом, док други указује само на значењску подударност два реченична комплекса, али не и на граматичко-трансформациону везу независне и узрочне реченице са каузативним глаголом. Претходни став подржава и чињеница да се у примеру (6) у узрочној реченици уз каузативни глагол реализују све његове допуне, укључујући и субпредикатски објекат, истина у форми анафорске заменице која упућује на садржај управне реченице, тј. на сам садржај последице, што недвосмислено доказује да допунска реченица није средство граматикализације последичнога значења.

Иако садржај допунске реченице уз каузативни глагол саопштава о томе шта је последица каузације, управо значење каузативног глагола регулише оствареност последичне ситуације, односно шта је тачно циљ или резултат каузације – вршење или невршење какве радње. Штавише, сасвим оправдано се може рећи да последично значење допунска реченица стиче тек на основу значења управног глагола а не на основу граматичке форме и функције коју има.

Допунске реченице уз каузативно-манипулативне глаголе стоје у корелацији са различитим структурним и семантичким типовима морфосинтаксичких објеката, а указивање на морфосинтаксичке корелате ове зависне реченице омогућује да се истакне њена семантичка поливалентност, чије структурне одлике, међутим, овај вид значењског нијансирања, као по правилу, не одражавају.

Морфосинтаксички корелати допунске реченице могу бити у предлошкој и слободној падежној форми. Поједини глаголи, међутим, допуштају ограничене варијације објекатских форми (нпр. *ја-виши некоме нешио/за нешио*), што ипак не ограничава могућност

увођења зависне реченице на њиховом месту, те на томе у наставку рада нећемо инсистирати.

С обзиром на објекатски карактер допунске реченице, разумљиво је зашто најчешће алтернира са акузативом – предлошким или слободним.

3.1. Предлошки акузатив као корелат објекатске реченице појављује се у форми *на + А*, *у + А* и *за + А*, где синтагме са предлозима *на* и *у* имају доминантно циљно значење, док оне уз предлог *за* наменско (АНТОНИЋ 2005: 233).

Тако допунска реченица која алтернира са акузативом уз предлог *на* изражава ефекат каузације, остварени или још у сфери намере или циља агенса каузатора. У зависности од значења каузативног глагола, ефекат каузације, углавном радња коју врши или треба/може да врши објекат каузације, резултат је принуде, наметнуте обавезе или подстицаја, а може се испољавати и по неком новоуспостављеном обичају и реду, што је типично за следеће глаголе:

(а) принудне типа *нагнаџи*, *намораџи*, *наџераџи*, *џримораџи*, *џринудиџи* и *џрисилиџи* који означавају да се каузација испољава као приморавање објекта каузације да шта чини:

– Он им прича како ме нагнао да ЈЕДЕМ СВИЊСКО, и јео сам за љубав његову. Крст. А. 2, 272. Ћути, какав сам, ја бих те наморао да ми СТО ПУТА ПОНОВИШ СВОЈЕ ОБЕЋАЊЕ. Јов. Ј. 4, 190. РСАНУ 14: 143. Лекарџи га натерају да иде на ЈУГ. Скерл. РСМС 3: 637. *Manijak pretio motornom testerom: Primogao ženu DA ROJEDE PALAČINKU!* www.telegraf.rs. То ју је принудило да СТЕКНЕ И НЕКО ПОЗНАВАЊЕ ТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА. Шкрџб. РСМС 5: 84. Он је нејасно мислио на то како да присили стару да МУ ДОПУСТИ ЖЕНИДБУ. Јевт. РСМС 5: 100. Наџерао га је да ПОПИЈЕ НЕКОЛИКО ЧАША СОДЕ. Козарч., Р. МС-МХ.

(б) инструктивно-хабитуалне глаголе типа *навадиџи*, *навикнуџи*⁷ итд. који означавају да је каузација усмерена на усвајање новог облика обичајно испољеног понашања објекта каузације:

– Били смо на мрве хлеба навадили два врапца, да НАМ СВАКО ЈУТРО ДОЂУ НА ПРОЗОР. Ћук. 2, 71. РСАНУ 13: 431. Мораш навикнути дете да РЕДОВНО ПЕРЕ РУКЕ. Ред. РСАНУ 13: 459.

(в) ауторизационе глаголе типа *обавезаџи* те прескриптивне типа *казниџи*, *осудиџи* итд. који означавају да се каузација испољава у виду формулисања или утврђивања обавезног облика деловања или понашања објекта каузације:

---

⁷ У овом се значењу могу појавити и неки едукативни глаголи типа *научиџи* (нпр. *научиџи на касне изласке*).

– ...trebalo bi obavezati странке DA VODE POJEDINE POSEBNE EVIDENCIJE... www.korupcija.org. Had ga je kaznio DA ŽEDAN STOJI U BISTROM JEZERU... www.kafic.net. Ne volim mir i ne znam šta bi bilo sa mnom kada bi me neko osudio DA DVA MESECA, koliko sam provela u rijalitiју, BUDEM SAMA U KUĆI... www.alo.rs

(Г) стимулативно-иницијативне типа *навесити*, *навратити*, *наговорити*, *надахнути*, *побудити*, *подошћати*, *привољети* итд. који означавају да се каузација испољава у виду спољашњег подстицаја на вољно деловање објекта каузације:

– Плаче и грди Алексе, и псује, куне онога који је наведе да пође за њега. СКГл 2, 331. РСАНУ 13: 447. Немој да вас ђаво наврати да нам запустате у леђа. Чол. 3, 283. РСАНУ 13: 483. Читаоцу се чини да је пре наговорен да верује да је тако, него што је у то убеђен. Живој. 4, 101. РСАНУ 13: 532. Сам он могао те је надахнути да тако стар и велик јунац идеш се возити на дјетињим колицима. Ковачић 4, 20. РСАНУ 13: 576. Воји Вилбји, који нас је посетio u Studenici i zaista nas nadahnua DA NASTAVIMO NAŠU BORBU. www.pravoslavje.nl. Намамиће Бугаре да се спусте са висова... Нуш. 31, 349. РСАНУ 14: 92. За политичке лоле и шерете, који нагуткају друге да се буне... таквим положајима не треба дати никакве законске заштите. Милош. Р. 1, 257. РСАНУ 16: 549. Да ме деца нападају... То си их ти подбола. Поп. Ј. РМС 4: 541. Подбуне Бојиновића... пријатељи да тражи да му се даде десна страна Јадра. Вук. РМС 4: 542. Осећам се spremnim за брак, који ће ме podstaći DA VOLJE UČIM... www.bgdcafe.com. Он те је pobudio DA OBJAVIŠ CELOME SVETU SVOJ GREH PREMA NJEMU. www.svetosavlje.org. Једино... пријатељство могаше га привољети да се кадшто из те своје пустиње удаљи. Јурк. РМС 5: 38.

Допунска реченица као корелат акузатива с предлогом *за* упућује на наменско-циљну компоненту каузације, а типична је за следеће глаголе:

(а) статусно-трансформативне типа *бирати*, *изабрати*, *именовати*, *наименовати*, *одабрати*, *одредити* и др. који означавају да је каузација усмерена на промену намене и сцојства објекта каузације:

– Srpska napredna stranka će se svim правним sredstvima boriti за истину и спровођење закона и никада неће пристajати на ucene појединца које су грађани birali DA ZASTUPAJU NJИHOVE INTERESE... www.vlasotince.info. Јамироуаи избрали DA IM SVI NA PODIJUMU BUDU PREDGRUPA. www.popboks.com. Kako bih ја судio у име народа да су ме imenovali DA SUDIM? www.vreme.com. А koga су najinteligentniji људи из Србије oдабрали DA NASTUPI NA NJИHOVOJ ZURCI pogledajte... www.uvdance.rs. Ljubodrag Ђорђевић преко zaposlenih porучio да се стрпимо „jer će они narednih дана одредити nekoga DA PROSLEDI IZJAVU MEDIЈИМА”... www.naslovi.net.

(б) аксесивне глаголе типа *ангажовати*, *користити*, *унајмити* и сл. којима се каузација испољава као одређивање сврхе ангажовања објекта каузације:

– Nas (konsultanta) treba angažovati DA UNESEMO NOVI ELAN U POSLOVANJE. www.consulting-solutions.info. Obama misli da zaposli nova četiri miliona radnika tako što će ih zaposliti DA FARBAJU DOMOVE ZDRAVLJA, MOSTOVE I PRAVE PUTEVE. www.mail.archive.com. Начелник... македонске револуционарне организације... унајмио га је... да врши злочине на нашој територији. Обз. 1932. РМС 6: 521.

(в) инструктивно-едукативне глаголе типа *васийиџаџи*, *вежбаџи*, *изучиџи*, *обучиџи*, *осјособиџи*, *џриџремиџи*, *сџремаџи*, *џре-нираџи*, *учиџи*, *школоваџи* и сл. који означавају да је каузација усмерена на усвајање нових знања, вештина или облика понашања објекта каузације:

– Treba ih vaspitavati DA VOLE SVOJU ZEMLJU, VERU, KULTURU I NAROD I DA SE TIME PONOSE. www.pravoslavije.spc.rs. Znači, u okviru tog zadatka treba vežbati decu DA RAZMIŠLJAJU, DA POVEZUJU, DA ZAPAŽAJU, to samo mogu u radnom udžbeniku. www.politickiforum.org. Доктор Отац и доктор Мати издресирали су доктора Сина да СТАЛНО НОСИ ТРАНСПАРЕНТ У ЗУБИМА ‘НИСМО НИ БРАЂА НИ РОЂАЦИ’. Мар. Р. 1, 291. РСАНУ 7: 447. Морали смо водити... рачуна о томе да... своје снаге... обучимо да ОФАНЗИВНО ДЕЈСТВУЈУ. Дапч. П. 1, 88. РСАНУ 16: 501. Oformili smo paket kurseva koji će Vas pripremiti DA USKORO POSTANETE USPEŠNI... www.jugoistočnasrbija.com. Prvi put u svom životu, koristio se onim što su ga naučili hipnotizeri, dok su ga spremali DA POSTANE VELIKI VOĐA SVETSKOG GANGSTERSKOG SAVEZA. www.books.google.rs. De Michelis ih onda trenira DA KORISTE SVOJ UM I POSTIGNU MEDITATIVNO STANJE. www.biofidbek.com. Ona treba da polaznike osposobi DA RELIGIJU SHVATE I ANALIZIRAJU KAO POLITIČKI FENOMEN. www.infostud.com. Toliko smo uložili u тебе, zar smo те школовали DA SE SLIKAŠ GOLA ZA NASLOVNU STRANU? www.svet.rs.

(г) ауторизационе глаголе типа *ауџоризоваџи*, *овласџиџи* и сл. који означавају да је каузација усмерена на промену нормативног оквира у деловању објекта каузације:

– U izboru da li ćete trgovati ili ćete nekoga autorizovati DA TRGUJE UMESTO VAS... www.serbianportfolio.com. Акционар може овласти другог акционара да ГА ЗАСТУПА НА ЗБОРУ. Зак. 13, 14. РСАНУ 16: 534.

Допунска реченица као корелат акузатива уз предлог у⁸ типична је за стимулативно-иницијативне глаголе типа *увериџи* и *убедиџи* који означавају да је каузација усмерена на промену става или мишљења објекта каузације о каквом когнитивном садржају:

⁸ За акузативне конструкције уз предлог у Н. Арсенијевић наводи да су типичне за глаголе који исказују субјектов став према објекатском појму (Арсенијевић 2003б: 157).

– Ни од чега нису зазирали, само да убиједо управника КАКО СЕ У ОВОЈ КУЋИ ДРУКЧИЈЕ НЕ МОЖЕ. Чол. РСМС 6: 377. Predsednik Srbije Boris Tadić uveren je DA MEĐUNARODNA ZAJEDNICA IMA DOVOLJNO INSTRUMENTATA DA UBEDI Prištinu DA PRHVAТИ SPORAZUM O RASPOREĐIVANJU EULEKSA. www.vesti.rs. Иву смо уверили да МУ ЈЕ ПОТРЕБАН ОДМОР. Дед. В. РСМС 6: 392. Teško da će ga razrešenje sa mesta upravnika i eventualna kazna uveriti DA I BATINE NISU BILE U INTERESU USPEHA USTANOVE којом је rukovodio. www.vesti.rs.

3.2. Допунска реченица као корелат слободног акузатива означава какав комуникативни или когнитивни садржај којим је формулисан тип последице, односно околности које наступају као непосредна последица каузације, што је типично за следеће глаголе:

(а) општепермисивне глаголе⁹ типа *омогућити*, *онемогућити* итд. који означавају да каузација усмерена на стварање повољних или неповољних околности за деловање објекта каузације:

– Омогућио сам Милошу... да ЗАРАДИ ШЕСТ ХИЉАДА ФРАНАКА. Јов. Милош 1, 80. РСАНУ 17: 647. Španija će kao predsedavajuća EU, u prvoj polovini 2010, omogućiti Kosovu DA UČESTVUJE NA SASTANCIMA O BALKANU koje bude organizovala... www.emportal.rs. Štititi ženu значи onemogućiti bilo kome DA JE VRIJEĐA... www.freedomfight.net.

(б) екпланативне глаголе типа *објаснити*, *образложити*, *шумачити* и сл. који означавају каузацију усмерену на усвајање и разумевање каквог когнитивног садржаја, те евентуално инструктивне типа *учити* и сл., који допуштају алтернацију акузатива и датива (учити некога нешто/нечему), где је ефекат каузације усвајање знања и вештина:

– Свет тражи да му се објасни ЗАШТО МИ РЂАВО ЖИВИМО и ми му то морамо објаснити. Нуш. 1, 74. РСАНУ 16: 271. Psu ne možete obrazložiti DA SE VRAĆATE ZA DESET MINUTA. www.zivotinjsko-carstvo.com. Treba svestu razjasniti DA JE ZA OVU SITUACIJU I ONU која dolazi KRIV ONAJ који nasilno podiže vojne baze na tuđim teritorijama... www.dijaspora-wordpress.com. Poučite ga КАКО ЈЕ PRIMJERENO ODGOVORITI kada ga други vrijeđaju... www.pedagog.rs. Vozače će učiti DA PRUŽAJU PRVU POMOĆ... www.dan.cg.yu.

(в) директивне којима се каузација испољава као формулисање обавезног, дозвољеног или забрањеног облика деловања објекта каузације, а то су:

– ординативни глаголи типа *заповедити*, *командовати*, *наложити*, *наредити* итд.:

– Кад је јутро освануло, зовне... сина краљева и заповиједи му... да чува и ВУКОВЕ. НПр Босна, 13. РСАНУ 6: 278. ...posle svakog tona koman-

⁹ За глаголе типа *омогућити* И. Антонић наводи да везују слободни датив не само са значењем објекта намене већ и непосредног примаоца објекта исказаног слободним акузативом (Антонић 2005: 182–183).

dovao sam tu DA DOĐE. www.lovac.info. Министар просвете наложио је свима управитељима разних школа да ПОХИТАЈУ С ИСПИТИМА. Самоупр. 1883, 22 / 3. РСАНУ 14: 77. Господар би му наредио да СТОЈИ ПРЕД ВРАТИМА. Шим. 5, 91. РСАНУ 14: 343.

– ауторизационо-прохибитивни типа *благословијии*, *дозволијии*, *дојусијии*, *забранијии*, *одобријии*, *ускрајиијии* и сл.:

– Rasudljivi iguman tu je blagoslovio DA PIJE MLEKO IZ KONZERVE... www.manastir-lepavina.org. Свештеник га исповеди и дозволи му да СЕ МОЖЕ ЖЕНИТИ. Кића 1905, 52. Замоли се оцу своме да јој допусти да ИЗИЂЕ С БРАЋОМ МАЛО ПРЕД ДВОР У ШЕТЊУ. НПр Вук, 9. РСАНУ 4: 563. Схватих да нећу отићи будући да ме је молио, да ми је готово забранио да ДОЛАЗИМ. Кушан И. 1, 79. РСАНУ 16: 534. Одмах сам предузео све да ми мој министар одобри да ПРИВРЕМЕНО СВОЈУ... ДУЖНОСТ ПРЕДАМ ДРУГОМЕ. Дач. Ж. 3, 5. РСАНУ 17: 156. Njima treba uskratiti DA ИМАЈУ НОВИ I DA SE НЈИМЕ СЛОБОДНО ВАВЕ... www.ekoplan.gov.rs.

– прескриптивни типа *досудијии*, *одредијии*, *јиројисајии* и сл.:

– Treba mu dosuditi DA PERE SUĐE PO RESTORANIMA... www.banjaluka-online.com. ...poraženoj tuženoj stranci određuje DA PLATI U JAVNE SVRHE ILI KORISNIKU ODREĐENOM NACIONALNIM PROPISIMA UTVRĐENI IZNOS. www.apos.org.rs. Doktor mi je propisao DA UZIMAM VERAPAMIL 3X1... www.stetoskop.info.

(г) стимулативно-иницијативни глаголи типа *јредложиијии*, *јрејоручиијии*, *савејшоватијии*, *сугерисајии*, *нудијии* итд. којима се каузација испољава као формулисање могућег и пожељног облик деловања објекта каузације:

– Сети се ћата... да се... покојни кум звао Вукадин па предложи да ТО ИМЕ ДАДУ ДЕТЕТУ. Срем. Сигурно би стара предложила да ОДЕМО НА ШЕТЊУ. Нех. РСМ 4: 907. Ukoliko imate kilu, lekar će Vam posavetovati DA URADITE I OSTALE NALAZE da bi video opšte stanje Vašeg zdravlja. www.kilacentar.org. Vlada će MMF-u predložiti DA ПРИНОДИ РЕПУБЛИЧКОГ БУДЖЕТА ИДУЋЕ ГОДИНЕ БУДУ ОКО 635, А RASHODI ОКО 735... www.seebiz.eu. Препоручи му да ПАЗИ НОЋУ да се ко не увуче у шталу. Ранк. РСМ 4: 976. Макијавели препоручује да се ПОДАНИЦИМА СУГЕРИРА: КАКО СУ ДРЖАВНИ ЗАКОНИ БОЖАНСКИ ЗАКОНИ. Вас. РСМ 6: 59. ...i zato će njegovim naslednicima sugerisati DA ОДМАХ ПОДНЕСУ ЗВАНИЧАН ДОПИС ЛОКАЛНОЈ САМОУПРАВИ, УЗ ПРЕДЛОГ како да се та збирка трајно заштити. www.politika.rs. Srpska manekenka: Nude mi DA БУДЕМ ЛИЦЕ АМЕРИЧКЕ ТЕЛЕВИЗИЈЕ. www.blic.rs

(д) пронунтивни глаголи типа *јоручиијии*, *јавиијии*, *лагатијии*, *одајии* итд. који означавају да је каузација усмерена на пренос и пријем каквог комуникативног садржаја:

– Ако бисте коме дојавили да СМО ОВДЈЕ... добро упамти... све ће вам куће да пламте. Самок. 4, 163. РСАНУ 4: 461. Онда цар пошаље једног свог везира да јави говедару да ЋЕ ЦАР ДА МУ УЗМЕ КЋЕР ЗА СИНА. НПр Вук, 219. РСАНУ 8: 487. Stjepan Božić morao sinu Dominiku lagati DA JE PAO. www.24sata.com. Nama će uskoro obelodaniti DA JE ODRŽAVANJE PARADE PONOSA USLOV ZA ULAZAK U EU... www.b92.net. Матица хрватска је објавила свету да НОВОСАДСКИ ПАРТНЕР ПРЕКИДА САРАДЊУ. Ивић П. 1, 211. Мислим, да се сада нећеш чудити, ако ти одам да САМ У ПРВОЈ МЛАДОСТИ КЊИГУ И ШКОЛУ МРЗИО. Коз. Ј. 1, 8. РСАНУ 16: РСАНУ 16: 703. Од оне вечери бојала се и срамила, па долазила само онда кад би јој поручио да ДОЂЕ. Шимун. РМС 4: 733. Glupost zbog koje ću napustiti Bor, u kome sam odrastao, jer ne mogu u oči da pogledam drugare kojima sam tajio DA MI JE OTAC MRTAV VEĆ GODINU I PO I DA LEŽI... www.vesti.rs.

3.3. Допунска реченица чији је корелат аблативни генитив уз предлог *од* означава промену или одгађање деловања објекта каузације, а типична је за следеће глаголе:

(а) стимулативно-иницијативне типа *одговори̑ти*, *одвра̑ти̑ти* и сл. који означавају да је каузација усмерена на добијање сагласности објекта каузације о промени циља свога деловања:

– Мислим да сам учинио услугу својој домовини, ако једнога дана поштенога човјека одговорим да СЕ ИЗ ЊЕ НЕ ОДСЕЛИ. Радић С. 1, 138. РСАНУ 17: 18. Ni pljusak me nije odvratio DA VACIM POGLED U STUDENTSKI PARK i nisam se pokajao. www.beobuild.rs.

(б) опстантивне типа *задржа̑ти*, *зауст̑ави̑ти* и сл. који означавају да је каузација усмерена на привремени или трајни прекид деловања објекта каузације:

– Можете ли га задржати DA NE PREKINE NAJLON? www.ribarska.com. Ništa nas u prošlosti nije moglo zaustaviti DA STIGNEMO DO BEOGRADA: ni roditeljske zabrane, ni nestašice benzina, ni nemanje para ili javnog prevoza. www.pancevo.com.

(в) инструктивно-дехабитуалне типа *одви̑ћи*, *одвикну̑ти*, *одучи̑ти* и сл. који означавају да је каузација усмерена на прекид каквог устаљеног облика понашања објекта каузације:

– Ne postoji čarobni recept kojim ćete odvići dete DA TO RADI... www.mon-do.rs. Kako ћу одвићи коња да НЕ ПЛАЗИ ЈЕЗИК? Вуков. А. 2, 168. РСАНУ 16: 762. Znete kako sam sina odvikao DA GRICKA NOKTE? www.ljubavnispoj.com. Kako ga odučiti DA ME GRIZE?

Допунска реченица уз поменуте глаголе има имплицитно или експлицитно негиран предикат.

3.4. Допунска реченица као корелат локатива с предлогом *у*, означава какву радњу у трајању (АНТОНИЋ 2005: 280), при чему је

каузација усмерена на промену тока и исхода дате радње, а типична је за следеће глаголе:

(а) асистивно-опстантивне као *јомоћи, одмоћи, сиречиии* итд. који означавају да је каузација усмерена на омогућавање или онемогућавање објекта каузације да постигне предвиђени циљ радње:

– Ostala je priča o velikom kreditu koji joj je televizija dala da je ispomogne DA REŠI STAMBENO PITANJE... www.glas-javnosti.rs. On će vas često kočiti DA MNOGE STVARI REALIZUJETE DO KRAJA... www.krstarica.com. Već sam u jednoj temi pomenuo da je naš um kao ludi majmun koga je teško obuzdati DA SKAĆE S MISLI NA MISAO... www.madeinmontenegro.com. Они не желе Карађорђа збацити, него само хоће да га ограничи да НЕ МОЖЕ ПО СВОЈОЈ ВОЉИ ЧИНИТИ ШТА ХОЋЕ. Вук 9, 169. РСАНУ 16: 640. U svakom slučaju, neće vas omesti DA BAR ZAVRŠITE POSLOVE od kojih vas očekuje dobra zarada. www.glas-javnosti.rs. Bog će nam pomoći DA DOĐEMO DO PRAVDE. www.vesti.rs. ...i upravo će ih to sputati DA OSTVARE POZITIVAN REZULTAT... www.b92.net.

(б) дестимулативне типа *деморалисаии, десџимулисаии, обесхрабриии, јоколебаии* и сл. који означавају да је циљ каузације промена става објекта каузације о сврсисходности свога деловања:

– ...da činimo bilo šta da bismo ih demoralisali DA SE AKTIVIRAJU U POLITIČKIM STRANKAMA. www.otvoreniparlament.rs. Ljude sa iole malo mozga ćeš samo destimulisati DA POGLEDAJU SERIJU NA OVAJ NAČIN. www.b92.net. Ово понекад дестимулира друге да и они износе своја мишљења. Дружџанић И., Пол. 1963, 17714 / 5. РСАНУ 4: 244. Први неуспеси... не треба да обесхрабре појединце да ТАЈ ПОСАО САСВИМ НАПУСТЕ, да СТВАР ЈОШ ЈЕДАНПУТ НЕ ОПРОБАЈУ. Стојк. В. 3, 46. РСАНУ 16: 214. Ђиласа nisu pokolebali DA NASTAVI VOĐENJE STRANKE... www.kurir.rs.

3.5. Допунска реченица као корелат локатива с предлогом *о* допуњује пронунтивне глаголе типа *известииии, информисаии, обавестииии, обмануии* и сл. који означавају да је каузација усмерена на пријем комуникативног садржаја са истакнутом темом говорења (PRANJKOVIĆ 2007: 134):

– “Blick” је, citirajući navode stanovnika Lugana, izvestio DA JE PUTIN (62) DOPUTOVAO U ŠVAJCARSKU kako bi bio sa Alinom (31)... www.blic.rs. Можда је пак др Коштунџа био ‘dezinformisan’ DA NEKO OBEĆAVA MED I MLEKO POSLE ISPORUKE MILOŠEVIĆA U HAG – па је отуда био принуђен да жућно реагује. www.vreme.com. Na kraju moram vas informisati DA STRANICA NA SRPSKOM JEZIKU NIJE KOMPLETNA... www.akk-ks.org. Он замоли да обавијесте његова оца да је погинуо у борби. Селим. 3, 238. РСАНУ 16: 117. У почетку су Немци обмањивали народ да се повлаче САМО ПРИВРЕМЕНО ИЗ ЈАГОДИНЕ... Вукић. М. 5, 15. РСАНУ 16: 346.

3.6. Осим у начину испољавања узрочне радње, класификација каузативно-манипулативних глагола темељи се и на модалном оквиру последичне пропозиције, те на реалности последице, која се смешта у распон од стварне и реализоване до потенцијалне и нереализоване ситуације, нпр.:

- (7) *Найџерао га је ДЕ СЕ ПРЕСВУЧЕ.*
- (8) *Тера га ДА СЕ ПРЕСВУЧЕ.*
- (9) *Омогућио му је ДА СЕ ПРЕСВУЧЕ.*
- (10) *Подстицао га је ДА СЕ ПРЕСВУЧЕ.*
- (11) *Спречио га је ДА СЕ ПРЕСВУЧЕ.*

Последњи примери показују да структурно-семантичка обележја допунске реченице, истина не уз све типове каузативних глагола, не регулишу фактивност, нефактивност или контрафактивност њенога садржаја већ да је то у домену значења каузативног глагола, неретко и контекста (нпр. *Терао нас је да СВАКИ ДАН ЧИТАМО* и *Терао нас је да ИДЕМО НАПОЉЕ, али ми нисмо желели*). Како специфичан начин испољавања узрочног чиниоца изражава лексичко значење каузативног глагола, управо од њега и зависи шта је непосредан ефекат каузације, а то је:

(а) радња или ситуација, извршена или (још) неизвршена, настала као резултат принудног, омогућивачког или подстицајног деловања каузатора;

(б) радња као нови облик, вољног или невољног, понашања објекта каузације;

(в) радња чије се вршење одлаже, одгађа, спречава или уклања из обичаја објекта каузације;

(г) радња чији се ток или исход мења као резултат каузације;

(д) нова намена или сврха објекта каузације, као резултат промене статуса, усвајања нових знања, вештина или облика понашања, те промене нормативног оквира у деловању;

(ђ) рецепција комуникативно-когнитивног садржаја у односу на који објекат каузације мења мишљење или став, односно рецепција садржаја који предвиђа радњу или понашање које треба да усвоји;

(е) рецепција комуникативног садржаја у којем је формулисан облик последице, тј. облик могућег, пожељног, дозвољеног, обавезног или забрањеног деловања објекта каузације;

(ж) рецепција комуникативног садржаја који постаје предмет свесног знања објекта каузације.

У најкраћем, значење допунске реченице уз каузативно-манипулативне глаголе своди се на именоване радње, намене, комуника-

тивног или когнитивног садржаја који настају као непосредан ефекат каузације, при чему се крајњи ефекат каузације огледа у промени деловања или понашања објекта каузације, а то подразумева да, на пример, и комуникативни и когнитивни садржаји предвиђају какву радњу или ситуацију која може/треба да наступи након рецепције датих садржаја. Нпр.:

- (12) *Предложио му је да СЕ ОШИША*: ‘causa’ → он се ошишао
- (13) *Наредио му је да ИЗАЂЕ*: ‘causa’ → он је изашао
- (14) *Убедио га је да ОСТАНЕ*: ‘causa’ → он је остао
- (15) *Учи га да ПЛИВА*: ‘causa’ → он плива

Ипак, рецепција комуникативних или когнитивних садржаја који предвиђају какву последицу не значи и њено обавезно наступање. Нпр.:

- (16) *Предложио му је да СЕ ОШИША, али је овај њо одбио.*
- (17) *Наредио му је да ИЗАЂЕ, али му се овај сујројсџавио.*
- (18) *Био сам га убедио да ОСТАНЕ, али се, изгледа, њредомислио.*
- (19) *Учио сам га да ПЛИВА, али њо још није савладао.*

Сасвим се супротно понашају принудни глаголи типа *џримораџи* који означавају последицу као фактивну ситуацију. Нпр:

- (20) *Наџерао ме је да СВЕ ПОЈЕДЕМ*: ‘causa’ → све сам појео

Без обзира на то што се допунске реченице различито понашају у погледу односа према фактивности/нефактивности свога садржаја, видели смо да се једна те иста реченица може појавити као допуна најразличитијим глаголима, при чему њена структурна обележја углавном остају неизмењена, што доказује да је реч о граматикализованом облику зависне реченице, између осталог и због тога што има функцију објекта, чије се значење не може одредити без увида у тип ситуације у коју се укључује. Ипак, у начелу се може рећи да допунска реченица уз комуникативне глаголе одступа од наведенога правила, нарочито оне уз пронунтивне глаголе типа *обавесџиџи* (нпр. *Обавесџио га је да ДОЛАЗИ/ЈЕ ДОЛАЗИЛА/ЋЕ ДОЛАЗИТИ*; *Обавесџио га је ГДЕ/КАДА ЈЕ САСТАНАК*; *Није га обавесџио да ЛИ ЋЕ ДОЋИ*), о чему ће бити више речи у наставку.

4. Структурне одлике допунске реченице

Допунска реченица уз каузативно-манипулативне глаголе показује извесне структурне специфичности које се тичу избора везничког

средства и парадигматичности њенога предиката. У том смислу се могу разликовати два главна случаја: први, у ком допунска реченица за субординатор (готово) доследно добија везник *да* и нема парадигматичан предикат, и други, где допунска реченица бива уведена тзв. помоћним или секундарним субординатором и има парадигматичан предикат.

4.1. Допунска реченица уз принудне глаголе типа *на̄ӣѣра̄ӣи*, стимулативно-иницијативне типа *̄ӣод̄с̄ӣа̄ӣи*, инструктивно-хабитуалне типа *на̄ва̄дӣӣи*, статуснотрансформативне типа *из̄аб̄ра̄ӣи*, општепермисивне типа *омо̄гӯӣӣи*, директивне типа *на̄ред̄ӣӣи*, *до̄ӣӯс̄ӣӣӣи*, дестимулативне типа *од̄в̄ра̄ӣӣӣи*, *од̄г̄о̄в̄о̄рӣӣи*, асистивно-опстантивне типа *̄ӣомо̄ӣи*, *с̄ӣреч̄ӣӣи*, *омес̄ӣи* итд. уведене су везником *да*, чији је предикат у форми немобилног презента (Ивић 1970: 43), тј. непарадигматично употребљеног презента глагола оба вида,¹⁰ који је, будући невременски употребљен, у синтаксичком релативу (Белић 1926–1927: 104–105; Стевановић 1938–1939: 168; Ивић 1970: 45; Кликовац 2009: 61). За немобилни презент важи да је најнеутралнија форма личног глаголског облика која упућује на изостанак феномена овремењености (Ивић 1970: 45). Захваљујући томе се наместо ове реченице и може појавити инфинитив као њена варијантна форма, такође у улози комплементизатора (Ivić 1972: 119), што се среће и код многих каузативних глагола.¹¹

Презент у синтаксичком релативу, сматра А. Белић, не значи време, већ само глаголски вид, а време добија од ситуације за коју је везан (Белић 1926–1927: 109), тако да је довољно да се само у управној предикацији оствари сигнал временског одмеравања (Ивић 1970: 45).

У анализирајућим комплексима каузативни глаголи носе знак овремењености, али треба истаћи да се време каузативног глагола, тј. време каузације, не поклапа нужно са временом наступања последице.

Наиме, непарадигматичност немобилног презента допунске реченице уз каузативно-манипулативне глаголе треба довести у везу

¹⁰ С. Кордић наводи да је једно од важнијих својстава субординираних реченица, независно од језика у ком се посматрају, ограничење у дистрибуцији глаголских времена, аспекта и модуса (Kordić 2008: 192).

¹¹ Како наводи М. Ивић (Ivić 1972: 120), вршилац радње исказане инфинитивом може бити идентичан са вршиоцем радње управног предиката или од њега различит. Ипак, како наглашава, уз каузативне глаголе он ће, по правилу, изостати и то онда „кад постоји опасност да ће затајити прецизна информација о идентитету вршиоца допунске радње“ (Ivić 1972: 123–124).

за значењем управног глагола, те типом денотиране ситуације. Наиме, будући да се поменути каузативним глаголима уводи ситуација која настаје као последица деловања агенса каузатора, стога је и временски план допунске реченице везан за управно време, тј. време управне реченице, што подразумева обавезан след узрок–последица. Дакле, сам тип ситуације искључује парадигматичност предиката зависне реченице јер радња коју денотира не може наступити пре времена извршења радње означене каузативним глаголом. Штавише, радња допунске реченице може се поставити као фактивна, контрафактивна или пак нефактивна чињеница: *Најћерао нас је да СВЕ ПРИЗНАМО; Тера нас да ИЗАЂЕМО а ми нећемо; Омогућио им је да ОСТАНУ*, те се ефекат каузације доживљава као остварена, неостварена или тек могућа последица, када је и временска дистанца између узрока и последица сасвим неодређена.

4.1.1. Специфична структурна одлика ових реченица јесте да у њима субјекат није лексикализован, али је зато обавезно кореферентан са објектом, понекад истовремено и субјектом каузативног глагола (Ружић 2006б: 160, 163, 192), , нпр. *Предложио сам_i му_{ii} ДА ЗАЈЕДНО ОДЕМО_{i, ii} ДО ЊЕ*, те су у односу логичко-граматичке конгруенције номинални објекат управног глагола, директни или индиректни, и лични наставак глагола у функцији предиката зависне реченице (нпр. *Најћерао сам га_i да учи_i и Омогућио сам му_i да СТУДИРА_i*). Разуме се, правило брисања субјекта допунске конструкције не важи када је зависна реченица једини објекат управног глагола: *Одредио их је да ИДУ СУЛТАНУ и Одредио је да ОНИ ИДУ СУЛТАНУ*.

4.1.2. Иако се допунска реченица углавном појављује као други објекат каузативног глагола, она је у изузетним случајевима корелат пропозиционог објекта – у дативу или акузативу (нпр. *Њомоћи чијој борби/Њомоћи чију борбу*), који подразумева интегралну граматикализацију субпропозиције, што значи да укључује и пропозициони субјекат и пропозициони објекат. Тада је допунска реченица једини објекат глагола (нпр. *Подсѝакао је шѝрајк рудара и Подсѝакао је да РУДАРИ СТУПЕ У ШТРАЈК*). Овај модел је типичан за стимулативно-иницијативне глаголе типа *Њодсѝицаѝи, храбриѝи, инсѝирисаѝи, надахнуѝи, Њодсѝаћи*, дестимулативне типа *десѝимулисѝи*, општеперимисивне типа *омогућѝи, доѝринеѝи, онемогућѝи* и *сѝречѝи*, директивне типа *наредѝи*, те статуснотрансформативне типа *одредиѝи* итд.

– Nažalost, postoje i zakonske prepreke koje, što je apsurd, destimulišu DA SE PUNO RADI. www.doboјcafe. Države treba da podstiču DA PORODIČNA SAVETOVALIŠTA UKLJUČUJU I STICANJE ODGOVARAJUĆIH ZNANJA O INVALIDNOSTI I

NJENIM EFEKTIMA NA PORODIČNI ŽIVOT. www.zdravlje.com. Prestigio USB memorija koja će omogućiti DA VI OSPANETE ZAPAMĆENI! www.prestigio.rs. Sajam će omogućiti DA SE IZBEGNE GUŽVA. www.naslovi.net. Herceg Novi će pomoći DA VEKTRA INVESTIRA U BOKU. www.seebiz.eu. Hoće li Haški tribunal pomoći ili odmoći DA SRPSKI NAROD SA SEBE SKINE ETIKETU O KOLEKTIVNOJ KRIVICI koju mu otvoreno ili prikriveno prišivaju pojedini. www.6yka.com. Jedini čovjek koji je tada mogao zaustaviti DA AMERIKA NAORUŽA ARMIJU REPUBLIKE BiH bio je bosanski predsjednik... www.republi-kabih.net. Zima je omela DA OVE GODINE MAŠKARADA BUDE MASOVNIJA... www.vojvodina.com. Na taj način možete preduprediti DA SE VAŠE MAIL SANDUČE NE PREPUNI IZNAD DOZVOLJENE VELIČINE. www.telenor.co.yu. Moj djed je najviše dopriao DA SE SAGRADILA TA CRKVA. Цес., ХК 8, 301. РСАНУ 4: 558. Premijer Republike Srpske Milorad Dodik izjavio je da će RS doprijeti DA UNIVERZIJADA U BEOGRADU BUDE DOGAĐAJ koji će obeležiti ceo region. www.danas.rs. Sud je odredio DA ZA SINA DAJEM 11.500 DINARA! www.alo.rs. ...je naredio DA SE ZASTAVE NA DRŽAVNIM USTANOVAMA SPUSTE NA POLA KOPLJA... www.korpus.matf.bg.ac.rs.

Овај тип допунских реченица редовно је уведен везником *да*, а само оне које стоје у корелацији са директним акузативним објектом могу се реализовати као реченични тип субјекта.

– IZMENAMA PRAVILNIKA O IMUNIZACIJI I NAČINU ZAŠTITE LEKOVIMA (Sl. glasnik RS, br. 32/2015), koje se primenjuju od 06. aprila 2015. godine, omogućeno je DA SVA DECA U SRBIJI IMAJU PRAVO NA BESPLATNU KOMBINOVANU PETOVALENTNU VAKCINU. www.paragraf.rs. Posle lekarske pomoći određeno mu je DA MIRUJE 21 DAN... www.pulsonline.rs.

Граматиализација везника *да* као општег и неутралног субординатора потврђује да се зависна реченица у управну не укључује посредством његовога значења, што је типично за прилошке реченице, већ по месту и функцији коју има у односу на управни глагол. Међутим, истицање динамичко-начинске компоненте радње, условљава у неким случајевима замену везника *да* везником *како*, што је типично за директивне и инструктивне глаголе.

...naredio KAKO DA BUDE POTROŠENO PREOSTALIH 1,5 MILIONA ŠVAJCARSKIH FRANAKA. www.korpus.matf.bg.ac.rs. Decu niko nije obučio KAKO SE KORISTI AGREGAT... www.b92.net.

Осим тога, неки типови директивних глагола, нпр. они прескриптивни типа *одредити*, *прописати* итд., уз релативну заменљивост субординатора допуштају и конверзију презента, углавном у форми модалне конструкције, у футур 1, с обзиром на то да се допунском реченицом изражава будући облик деловања субагенса. Нпр.:

– Država će nam propisati KOLIKO ZA KOJU BOLEST MOŽE DA NAM TRAJE BOLOVANJE. www.blic.rs. Smatram da bi i kod nas trebalo usvojiti protokol, koji

bi striktno propisao KAD SE ANTIBIOTICI MOGU PROPISIVATI... www.rtvbn.com.
 Sud je nakon ovih izlaganja zaključio da dete pripadne majci i odredio KAD I GDE OTAC MOŽE DA GA VIDA. www.svet.rs. Zakonom je propisano DA ĆE SE KAZNITI NOVČANOM KAZNOM... www.poslovi.infostud.com.

Изузетно, бележимо и неке данас неактуелне примере где се у функцији субординатора среће *нека*, који изражава императивност допунског садржаја.

– Примора тога Циганина НЕКА СЕ ЗАКОНИТО ВЈЕНЧА. Кос. РСМ 5: 81.

4.2. Други тип каузативно-манипулативних глагола чине они који добијају допунску реченицу чији је предикат парадигматичан, што се у начелу одражава и на заменљивост субординатора, када структурни лик допунске реченице зависи и од неких специфичних семантичких параметара које регулише њен субординатор, облик предиката и сл.

Каузативни глаголи који предвиђају каузацију у виду говорења, где је ефекат каузације у когнитивно-перцептивној сфери објекта каузације, у начелу допуштају парадигматичност предиката.

Ова одлика је типична за експланативне и пронутивне глаголе типа *објасниџи*, *образложиџи*, *јројшумачиџи*, те *јавиџи*, *информисаџи*, *лагатиџи*, *јоручиџи*, *обавеситиџи*, *обмануџи* итд., који означавају да је непосредни ефекат каузације промена у спознајној сфери објекта каузације, при чему се ситуација о којој се саопштава допунском реченицом може односити на сва три временска плана – прошлост, садашњост и будућност.

(21) *Објаснио му је да су сви отишли/да иду/да ће ићи.*

(22) *Он им је јројшумачио да су стигли/да управо стижу/да ће ускоро стићи.*

(23) *Јавио му је да је Ана дошла/да долази/да ће доћи.*

(24) *Лаже их да је купио кола/да купује кола/да ће купити кола.*

Осим тога, садржај допунске реченице може бити усмерен да неку истакнуту околност денотиране ситуације – место, време, узрок, начин итд., што омогућује да се уместо субординатора *да* у тој функцији појаве и упитне речи – прилози типа *где*, *када*, *зашто*, *како*, *колико* итд., затим заменице као *који*, *чији* и сл., које су морфосинтаксичке јединице у структури зависне реченице, тј. улазе у њен пропозицијски део.

(25) *Објаснио им је где/када/зашто/како су се срели.*

(26) *Јавио му је где/када ће бити састанак.*

(27) *Јавио му је зашто/како/колико ће путовати.*

(28) *Лаже их где/кад/зашто је купио нова кола.*

(29) *Лаже нас КАКО/КОЛИКО ЈЕ ПУТОВАО.*

У улози субординатора се може срести и упитна речца *да ли* која регулише нефактивност допунског садржаја, тј. да говорно лице не зна како се према стварности односи садржај зависне реченице. Такође, у овим примерима је предикат управне реченице углавном негиран, у императивној или пак упитној форми. Нпр.:

(30) *Није ми јавио ДА ЛИ ДОЛАЗИ.*

(31) *Јави му ДА ЛИ ЋЕШ ДОЋИ!*

(32) *Је ли ти јавио ДА ЛИ ЋЕ ДОЋИ?*

На сличан се начин понашају и стимулативно-иницијативни глаголи типа *савейтовати*, *убеди*ти, *уверити* и сл. који, захваљујући томе што предвиђају каузацију у виду говорења, омогућују потпуну темпоралну парадигматичност предиката објекатске реченице, те релативно слободан избор везника.

– Poreski savetnik savetovao KAKO DA SE PLAĆA MANJI POREZ. www.novimaganzin.rs. Savetovao GDE DA KRIJE NOVAC, pa ukrao 200.000 evra. www.novosti.rs. Konkurencija je u toj oblasti zaista velika, ali je teško izabrati, pre svega ukoliko nemate nekoga ko bi vam preporučio GDE DA NABAVLJATE KVALITETNO MESO. www.teretana-fitness.com. ... bacaju bombe, barem nekoliko dana, kako bi se narod „zaplašio „ i „ubedio“ ZA KOGA DA GLASA. www.korpus.matf.bg.ac.rs. ... čim su se uzeli, ubedio ju je (bio je preduzimljiv u krevetu) KAKO VALJA DA ZATRAŽI SVOJ DEO NASLEDSTVA... www.korpus.matf.bg.ac.rs. Predsednik Međunarodne fudbalske federacije (FIFA) Sep Blater rekao je da ga je predsednik Rusije Vladimir Putin ranije uverio KAKO EKONOMSKI PROBLEMI NEĆE UTICATI NA ŠAMPIONAT. www.b92.net. ... koji me je ponovo uverio ZAŠTO MI JE OMILJENI GLUMAC IZ HOROR FILMOVA. www.hororfilmovi.blog.rs. Prema njenim rečima, on ju je uverio DA ĆE NJENI NAVODI BITI DETALJNO ISPITANI. www.balkaninsight.com. Uverio ju je DA JE DOŠAO PO DONACIJU ZA KLUB... www.pressrs.ba.

4.2.1. Међутим, као врло илустративан пример за то у којој мери су структурна обележја допунске реченице зависна од контекстуално реализованог значења управног глагола могу нам послужити инструктивни глаголи.

Допунске реченице уз глагол типа *учи*ти најчешће се уводе везницима *да* (нпр. *учи*ти *де*ти *да су људи постали од мајмуна*) и *како* (нпр. *учи*ти *кога како да прескочи коња*), мада се у функцији субординатора могу појавити и упитни прилози типа *где*, *када*, *зашто* итд.

Наиме, уколико се инструктивност тиче самог преноса информација или знања о каквом стању ствари, у том случају предикат допунске реченице показује потпуну парадигматичност, при чему ни форма субординатора није граматикализована.

- (33) *Учи их КАКО НАСТАЈЕ ЗЕМЉОТРЕС.*
(34) *Учи их КОЛИКО МЕСЕЦИ ИМА У ГОДИНИ.*

У случају да се каузација тиче истовремено и преноса вештина у деловању објекта каузације, тада се у функцији субординатора редовно јавља везник *како*, који истиче начинско-динамичку компоненту последичне радње.

- (35) *Научио нас је КАКО СЕ САВИЈА/САВИЈАЛА САРМА.*

Када се, међутим, каузација тиче усвајања новог, будућег облика деловања објекта каузације, тада је предикат допунске реченице искључиво у немобилном презенту, што се не одражава на могућност избора субординатора између *да* и *како*, под већ описаним условима.

- (36) *Учи нас ДА КРЕЧИМО.*
(37) *Учи нас КАКО [МОЖЕМО] ДА КРЕЧИМО.*

Пример (37) указује на још једну специфичност – спој *како да* резултат је контаминације везника *како* и *да* који припадају различитим допунским конструкцијама – први уз каузативни а други уз имплицирани модални глагол.

4.2.2. Да денотативни тип радње каузирајуће ситуације није од пресудне важности за граматички облик допунске реченице већ управо њена прагматичка функција, потврђују директивни глаголи типа *дойусијити, забранијити, зайоведијити, наредити* итд. Наиме, иако се директивни глаголи сврставају у комуникативне глаголе, јер се заповест, дозвола и забрана увек изричу или саопштавају, сам ефекат каузације није усмерен на пренос информација о каквом стању ствари, већ на формулисање облика деловања објекта каузације. Зато је предикат допунске реченице уз директивне глаголе непарадигматичан, а субординатор доследно везник *да*.

- (38) *Дойусијио им је ДА КРЕНУ.*
(39) *Забранио им је ДА ИЗЛАЗЕ.*
(40) *Наредио им је ДА СЕ НЕПРЕСТАНО КРЕВУ.*

5. Закључак

С обзиром на то да је објекат зависни члан реченице, тј. глаголскога израза, не изненађује што се и природа граматичког статуса допунске реченице уз каузативно-манипулативне глаголе одражава на њена структурна и семантичка обележја. Иако је у највећем броју

случајева реч о високо граматикализованом облику депенденса – по типу везника и облику предиката, нарочито смо истакли примере где граматичка форма зависне реченице не зависи само од значења управног глагола већ и од логичко-семантичких и прагматичких фактора које сама регулише, а то су фактивност, нефактивност и контрафактивност садржаја (нпр. *Није нас обавестио да ли ће доћи; Јавио је да НЕЋЕ доћи*), ситуациони динамизам и начин вршења радње (нпр. *Научио га је КАКО да ВЕЖЕ ПЕРТЛЕ*), истицање релевантне околности ситуације (нпр. *Одредио је ГДЕ да СПАВАМО*), футурска оријентација последичне радње (нпр. *Пројисао вам је КАКО ЋЕТЕ ЛЕК УЗИМАТИ*) итд.

Међутим, подједнако важно нам је у раду било да укажемо на тип ситуације коју денотира зависна реченица, као и на зависност њенога значења у односу на управни глагол, што нам је послужило као илустрација да се место и улога зависних чланова реченице и синтагми не може одредити, или барем прецизирати, без указивања на категоријална и семантичка својства регенса, што важи и за зависну реченицу.

Циљирана лингвистика

АЛАНОВИЋ, Миливој. *Каузативност – манипулативност: од концепција ка форми*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011.

АЛАНОВИЋ, Миливој (2012). „Допуне и додаци: између обавезности и испуствености.“ *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* XXXVII/2 (2012): 145–162.

АНТОНИЋ, Ивана (2005). „Синтакса и семантика падежа.“ *Предраг Пипер и др. Синтакса савременог српског језика. Простор реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005, 119–344.

АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада. „Акузатив с предлогом у савременом српском језику.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* XLVII/2 (2003б): 53–216.

АРУТЈУНОВА, Нина Д. *Предложение и его смысл*. Москва: УРСС, 2003³.

БЕЛИЋ, Александар. „О употреби времена у српскохрватском језику.“ *Јужнословенски филолог* VI (1926–1927): 102–132.

ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. „О регуларности семантичког варирања.“ *Јужнословенски филолог* XLIX (1993): 25–28.

ЗОЛОТОВА, Галина А. *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*. Москва: УРСС, 2003.

- ИВИЋ, Милка. „О употреби глаголских времена у зависној реченици: презент у реченици с везником *да*.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XIII/1 (1970): 43–54.
- КЛИКОВАЦ, Душка. „О презенту несвршених глагола за означавање будућих ситуација.“ *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 38/1 (2009): 57–71.
- МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина. „Параметри од значаја за лексичко-синтаксичку супкатегоризацију глагола у српском језику.“ *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 27/2 (1998): 125–135.
- МРАЗОВИЋ, Павица. „Зависне реченице у немачком и српскохрватском језику – са позиција теорије граматике зависности.“ *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 15/1 (1985): 203–216.
- ПИПЕР, Предраг. „Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика.“ Предраг Пипер и др. *Синџакса савременога српског језика. Просџа реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005, 575–982.
- ПИПЕР, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамаџика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- ПРАЊКОВИЋ, Иво. Зависне реченице у хрватском или српском језику – класификацијске недоумице.“ *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 15/1 (1985): 57–64.
- ПРОСВИРИНА, О. А. „Глагол *чинити* и његови синоними у функцији вербализатора.“ *Јужнословенски филолог* XXXIX (1983): 85–97.
- РУЖИЋ, Владислава. „Допунске реченице у савременом српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLIX/1 (2006а): 123–217.
- РУЖИЋ, Владислава. „Допунске реченице у савременом српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLIX/2 (2006б): 103–266.
- РУЖИЋ, Владислава. „Допунска клауза у систему зависних реченица.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 2007/71–72 (2007): 329–343.
- СААВЕДРА, Димка. „Семантичка структура неких глагола у српскохрватском језику с тачке гледишта фактивности.“ *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 22/2 (1992): 209–217.
- СТАНОЛЧИЋ, Живојин, Љубомир Поповић, Стеван Мицић. *Савремени српскохрватски језик и кулџура изражавања. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника, 1989.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Питање значења глаголских времена у релативној употреби њиховој.“ *Јужнословенски филолог* XVII (1938–1939): 150–178.

- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна књига, 1979³.
- ШУСТОВА, С. В. „Принципи выделения каузативных глаголов.“ *Вестник тюменского государственного университета* 8 (2006): 112–118.
- ÁGEL, Vilmos. *Valenztheorie*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2000.
- AISSSEN, Judith. *The Syntax of Causative Constructions*. NY: Garland Publishing, 1979.
- BATISTIĆ, Tatjana. „О неким aspektima analize kauzativnih glagola.“ *Јужнословенски филолог XXXIV* (1978): 59–87.
- GIVÓN, Talmy. *Syntax. A Functional-typological Introduction. I, II*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001.
- EISENBERG, Peter. *Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2: Der Satz*. Stuttgart: Metzler, 2013.
- ENGEL, Ulrich. *Syntax der deutschen gegenwartssprache*. Berlin: ESV, 2009.
- IVIĆ, Milka. „Problematika srpskohrvatskog infinitiva.“ *Зборник Мајмице српске за филологију и лингвистику XV/2* (1972): 115–138.
- KOVAČEVIĆ, Miloš. *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo: Svjetlost, 1988.
- KORDIĆ, Snježana. „Koordinacija i subordinacija u složenim rečenicama slavenskih jezika.“ *Јужнословенски филолог LXIV* (2008): 189–197.
- MINOVIĆ, Milivoje. *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole. Rečenica, padeži, glagolski oblici*. Sarajevo: Svjetlost, 1987.
- MRAZOVIĆ, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- POPOVIĆ, Ljubomir. „Slobodne izrične rečenice.“ *Јужнословенски филолог XXXIX* (1983): 59–83.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. „Glagoli govorenja i njihove dopune.“ *Зборник Мајмице српске за славистику 71–72* (2007): 133–141.
- SILIĆ, Josip, Ivo PRANJKOVIĆ. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

Извори

- РМС. *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књ. 1–3, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, књ. 4–6, Нови Сад: Матица српска. 1967.
- РСАНУ. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. 1–17. Београд: Институт за српскохрватски језик. 1959–
- Електронски извори: www.telegraf.rs, www.korupcija.org, www.pravoslavije.nl,

www.bgdcafe.com, www.svetosavlje.org, www.vlasotince.info,
www.popboks.com, www.vreme.com, www.uvdance.rs, www.naslovi.net,
www.consulting-solutions.info, www.mail.archive.com, www.pravoslavljje.spc.rs,
www.politickiforum.org, www.jugoistočnasrbija.com,
www.books.google.rs, www.biofidbek.com, www.infostud.com,
www.svet.rs, www.serbianportfolio.com, www.vesti.rs, www.emportal.rs,
www.freedomfight.net, www.zivotinjnsko-carstvo.com, www.dijaspora-wordpress.com,
www.pedagog.rs, www.dan.cg.yu, www.lovac.info,
www.manastir-lepavina.org, www.ekoplan.gov.rs, www.banjalucaonline.com,
www.apos.org.rs, www.stetoskop.info, www.kilacentar.org,
www.seebiz.eu, www.politika.rs, www.24sata.com, www.b92.net,
www.beobuild.rs, www.ribarska.com, www.pancevo.com, www.mondo.rs,
www.ljubavnispoj.com, www.glas-javnosti.rs, www.krstarica.com,
www.madeinmontenegro.com, www.otvoreniparlament.rs, www.kurir.rs,
www.blic.rs, www.akk-ks.org, www.dobojcafe, www.zdravlje.com,
www.prestigio.rs, www.byka.com, www.republikabih.net, www.vojvodina.com,
www.telenor.co.yu, www.danas.rs, www.alo.rs, www.korpus.matf.bg.ac.rs,
www.paragraf.rs, www.pulsonline.rs, www.rtvbn.com,
www.poslovi.infostud.com, www.novimaganzin.rs, www.teretana-fitness.com,
www.novosti.rs, www.horrorfilmovi.blog.rs, www.balkaninsight.com, www.pressrs.ba.

Миливой Б. Аланович

ПРИДАТОЧНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ПРИ КАУЗАТИВНО-МАНИПУЛЯТИВНЫХ ГЛАГОЛАХ

Резюме

В данной работе идет речь о ключевых структурных и семантических характеристиках придаточных предложений, первоначально обладающих функцией прямого или косвенного объекта при одном из типов каузативных глаголов – каузативно-манипулятивных. Принимая во внимание, что в научной литературе достаточно указаний на структурные характеристики придаточных предложений данного типа, в этой работе внимание сосредоточено на поливалентности значений данного типа предложений, а также на зависимости реализованного значения предложения от типа управляющего члена конструкции, в данном случае каузативного глагола. Хотя типичным союзом в таких предложениях является союз *да*, целый ряд коммуникативных глаголов делает возможным введение вопросительных наречий в качестве субординатора.

Кључеве слова: сербски јазик, синтаксис, сложено предложење, каузативне глаголи, придаточно предложење, структурне разлике, значење.

Milivoj B. Alanović

COMPLEMENT SENTENCES – COMPLEMENTIZERS OF
CAUSATIVE-MANIPULATIVE VERBS

Summary

This paper presents the key structural and semantic features of the complement sentences that have the primary function of direct or indirect objects of one type of causative verbs – causative-manipulative verbs. Since the syntactic literature frequently discusses the structural characteristics of the complement sentences, the main objective of this article is focused on the semantic diversity of this type of sentences. The goal of the article is to determine the dependence of the realized meaning of a sentence on the semantic type of the main verb.

Although the conjunction *da* is a typical subordinator of these sentences, a series of communicative verbs allows the use of complement sentences with interrogative adverbs and pronouns in the function of conjunctions.

Keywords: Serbian language, syntax, complex sentences, causative verbs, complement sentences, structural and semantic features.